

A budai fürdők multja

— Részlet LIBER ENDRE alpolgármester tanulmányából —

Budapest és különösen a budai rész olyan geológiai alakulás helyén épült, melynek övezetében a föld mélyében árártalan gazdagságú gyógyító erejű hév-
vizek vannak. Azt a dolomitréteget, amelynek tulajdonképpen gyógyforrásainkat köszönhetjük, a rejtélyes vulkánikus erő a budai oldalon meglehetősen magasra emelte s e réteg meredeken esik a mélybe, — ezért a pesti Széchenyi-gyógyfürdő vize 970 méter mélyről szökik fel és fűrésére 9 és ½ esztendei kártartó, szívós munka kellett.

A budai oldalon a nemes tartalmú gyógyvizek önmaguktól fel tudtak törni és az óbudai ásások tanúsítják, hogy már az első római település idején, 2000 évvel ezelőtt ismerték az aquincumi meleg gyógyforrásokat. Az Itáliában kifejlesztett fürdőkultúra az óbudai városban is meghonosodott. Az óbudai Papföldön nagy közös fürdők, a Flórián-téren ugyancsak nagy római fürdő nyomait ásták ki, úgy, hogy az aquincumi ásások eddig 7 római eredetű fürdőt hoztak napvilágra.

Történelmi bizonyítékaink vannak azonban arra, hogy az Ázsiából jött magyarság már akkor is sokkal többet tisztakodott és fürdött, mint az úgynevezett művelt Nyugat. Anonymus megemlékezik arról, hogy Attila is, Árpád is, a Duna mellett levő felső melegforrások alatt ütött tábor, vagyis a mai Császárfürdő környékén. Magyar-révnek nevezték el azt a helyet, ahol Árpád átkelt a Dunán és a felhévvízi táborból intézte Pannónia földjének meghódítását.

A Szent Gellért-hegy forrascsoportjához tartozó forrásokat Alsó Hévíznek nevezték és ezzel az elnevezéssel Árpád házi Szent Erzsébet történetével kapcsolatosan találkozunk először. A Szt. Margitsziget északi részén feltört meleg források a szigetszabályozások elűntek. Róbert Károly, Nagy Lajos és Zsigmond királyok idejében a mai Rudasfürdő és a Szent Imre-fürdő, vagyis a régi Rácfürdő helyén már akkor is nagy fürdőtelepek állottak.

Mátyás király idejében újabb fellendülés következett be a budai fürdők orsában, amiről tanuskodik Oláh Miklós sztergomi érseknek 1536-ban, tehát 46 évvel Mátyás halála után megjelent leírunkája. Oláh érsek tulajdonképpen még mohácsi vész előtti állapotokat írta le s művében megemlíti, hogy a hév-
vizek a budai oldalon alig 20 lépésnyire a Duna partjától fakadnak fel a földből. A Szent Gellért-fürdő helyén levő számos meleg források leírásánál csakis a fürdők egészségügyi jelentőségét és gyógyító hasznát említi. A mai Szent Imre-fürdő medencéjéről is azt írja, hogy úszni lehetett benne, tehát az akkori fogalmak szerint az a fürdő a nagy medencéjével igazán ekintélyes épület lehetett.

De még nagyobb fellendülés következett be a budai fürdők történetében akkor, amikor a törökök elfoglalták Budát. Mint tudjuk, Keleten a gyakori fürdés és nosakodás vallási kötelesség. Egy európai utazó, Werner György 1595-ben könyvet írt a Rudasfürdőről, hogy a Gellért-

hegy sziklája mint egy természetes tető hajolt a fürdőre és a törökök a szikla kivájásával is nagyobbították azt.

Egy nürnbergi polgár 1604-ben török hadifogságba került. Amikor kiszabadult a hadifogságból, Nürnbergben könyvet írt és adott ki magyarországi kalandjairól. Azt írja könyvében, hogy 1605-ben mint rabszolga jutott el Budára és beteg, fájós megdagadt lába miatt gazdája öt hetenként négyszer elküldte a budai fürdőbe. Két hónapos fürdőkúra után a budai fürdő csodálatos hatású vizétől teljesen meggyógyult.

1660 körül járt Budán Evlia Cselebi török világutazó, akinek krónikája részletező budai leírást tartalmaz. Az ő és az 1671-ben ugyancsak Budán járt angol orvos, Brown Eduard leírásából szintén érdekes képet kapunk a budai gyógyfürdőről. Evlia Cselebi azt írja, hogy Budának 8 helyen fakad természetes hévízforrása. Az Acsik ilidzse, vagyis nyitott fürdő, amely elnevezés alatt a mai Szent Gellért-fürdőt kell értenünk, a francia betegségre és más hétféle betegségre hasznos. Ebbe a fürdőbe Magyarországból és egész Európából kocsikon jöttek az emberek. Egy 9-ik fürdőről is megemlékezik, amely a Várban volt, a kalocsai érsek régi házában, amit Szolimán szultán rendezett be és oda mesterségesen vezették fel a gyógyvizeket.

A nyolc fürdő közül három fürdőt említ Kelet és Délkelet felé, ötöt pedig Nyugat felé, vagy Óbuda és Esztergom irányában.

A Rudasfürdőt Szokoli Musztafa pasa 1556-ban építtette és Jesil Derekli ilidzsenek, vagyis zöldoszlopos fürdőnek nevezték el. A mai Királyfürdőnek, amely a jelenlegi Fő-utcában van, neve Tachtali, vagyis deszkaépületű fürdő volt. Ebben az időben még több híres fürdőt ismerünk: a Kaplia és Veli bég fürdője; a mai Lukács- és Császárfürdők. Evlia Cselebi szerint a pesti oldalon is volt két gőzfürdő, de már ezek mesterséges fürdők voltak.

Meg kell még említeni a krónikások sorából Istvánffy, Werner Adámot, Gradelehnust, Orteliust, Schweiger Salamont, akiknek leírásaiból megtudjuk, hogy a török hódoltság idejében a fürdők egyúttal a társasélet központjai voltak, különösen a török nők számára, akik egyéb szórakozástól Keleten még ma is el vannak tiltva és így egész napjukat szeretik a fürdőkben tölteni, ahol egymással trécelhetnek, szórakozhatnak. Több egykorú krónikás megemlékezik egy olyan budai kútról is, amelyben felül igen forró víz volt, de az aljában mégis élő halakat láttak.

Egyik egykorú kölni krónika azonban ellenségesen írt a budai fürdőről, hogy a vizük nem egészséges és hogy vannak kutak, amelyek csak telihold idején telnek meg és a hold változásával együtt változik a víztartalmuk is. Sőt a krónika szerint vannak olyan kutak Budán, amelyek kővé változtatnak minden tárgyat, amit beledobnak.

Külön említést érdemel az, hogy a török hódoltság idejében igen sokat ál-

lítottak a hódítók a fürdők építkezéseire egyes fürdők abból az időből, ma is érintetlenül őrzik a török hódoltság korának építészeti emlékeit, különösen a udasfürdő.

Buda visszavétele után a fürdőkultúra nagyon visszaesett. A mai Szent Gellért-fürdőt, illetőleg régi nevén: Sárosfürdőt, egy esztendővel Buda visszavétele után, tehát 1687-ben I. Lipót király odaajándékozta házi orvosának, aki ott fürdőtelepet emelt és elnevezte: Szüzek fürdőjének. De 20 évvel később Buda városa megvásárolta a fürdőt, majd 90 év múlva, 1809-ben újra magánkézbe került. Egy 1821-ben készült leírás nagyon elhanyagoltan és gondozatlanul írja le a Sárosfürdőt.

A törökök által épített Rudasfürdőt Buda városa 1703-ban szerezte meg és elnevezte Polgári-fürdőnek. A nép azonban tovább is csak Rudasfürdő néven ismerte.

A Rudasfürdőben Buda városa 1831-ben vendégfogadót, éttermet és billiárd-szobát is építtetett és a későbbi leírások már barátságosabb képet adnak az itteni fürdőéletéről.

A mai Szent Imre-fürdőről, vagyis a régi Rácfürdőről Keiser hagyott hátra leírást 1723-ból. Ez a fürdő kerek és boltíves építmény volt és nagy medencéjében a férfiak és nők nyilvánosan együtt fürödtek, de volt számukra elkülönített fürdő is.

A Császárfürdő Budavár visszavétele után nagyon megrongált állapotba jutott,

ellentétben a most említett többi fürdővel. I. Lipót király a Császárfürdőt 1702-ben Ekker Jánosnak adományozta, 100 év múlva pedig Marcibányi István kapta meg, aki azt az irtalmasok szerzetesrendjének adományozta és jótékony alapítványával lehetővé tette a fürdőépület felépítését is.

A Császárfürdő a XIX. század első felében nemcsak mint gyógyfürdő, hanem mint híres szórakozóhely is népszerű volt, sőt azt a felírást viselte: „Császárfürdői kéjhely”.

Mellette a Lukácsfürdő egészen 1884-ig teljesen el volt hanyagolva. Ebben az esztendőben a kincstár eladta Palotay Fülöpnek és ekkor vette kezdetét a Lukácsfürdő mai modernebb korszaka.

A Szent Margitsziget fürdője tulajdonképpen csak 1867 óta kapott nagyobb jelentőséget, amikor a sziget nyugati oldalán bővíző kénforrás nyitott meg Zsigmondy Vilmos. Az itt elért siker alapján kapta meg Zsigmondy 1868-ban Pest város megbízását a városligeti artézi kút fúrására.

Nem hagyhatók említés nélkül a XIX. század pesti fürdői sem. Ismeretesek voltak: a Diana-fürdő, az Orczy-házban levő Zsidó-fürdő, a Gampler-féle Vasfürdő, a Rumbach-fürdő, amely után a Rombach-utcát nevezték el, a Gschwindt-fürdő az Üllői-úton, a királyutcai természetes vasfürdő, továbbá a Szarka-utcai és a Városerdő végén levő úgynevezett orosz gőzfürdő.